

فصلنامه علمی- پژوهشی مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی
دوره ۱۵، شماره ۱ (پیاپی ۵۰)، بهار ۱۳۹۹
شاپای چاپی ۵۹۶۸-۲۵۳۸ شاپای الکترونیکی ۵۹۵۵X-۲۵۳۸
<http://jshsp.iaurasht.ac.ir>

مقاله پژوهشی
صص. ۱۹۸-۱۸۵

تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی شهری (نمونه موردی: محلات اسلام آباد و کارمندان شهر زنجان)

محسن احدنژاد- دانشیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
سعید نجفی- دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
حجت محمدی ترکمانی* - دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تبریز، تبریز، ایران

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۷/۰۷/۰۴

تاریخ دریافت: ۱۳۹۶/۰۵/۱۱

چکیده

پیدایش شهر به عنوان دومین انقلاب عظیم در فرهنگ انسان، پدیده اجتماعی برجسته‌ای است که موجب دگرگونی در روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر شد. کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چند بعدی، نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوتی در تحقیقات مختلف به کار برده می‌شود. هدف اصلی پژوهش تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی در محلات شهر زنجان (محلات کارمندان و اسلام‌آباد) است. روش تحقیق توصیفی - تحلیلی استفاده از منابع کتابخانه‌ای و داده‌های پیمایشی است. داده‌های جمع‌آوری شده وارد نرم‌افزار SPSS شده و سپس جهت تحلیل عوامل مؤثر از مدل تصمیم‌گیری TOPSIS و AHP و آزمون تی مستقل و تاثیرات چشمگیر معیارها از تحلیل مسیر استفاده شده است. نتایج حاصل نشان می‌دهد که کیفیت زندگی در محله کارمندان بالاتر از محله اسلام‌آباد است. همچنین عوامل اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی بر کیفیت زندگی ساکنین محلات مؤثر بوده و در این میان شاخص کالبدی بیشترین میزان تاثیر را در بهبود کیفیت زندگی محلات داشته است.

واژه‌های کلیدی: کیفیت زندگی، شاخص کالبدی، محله اسلام‌آباد، محله کارمندان، شهر زنجان

نحوه استناد به مقاله:

احدنژاد، محسن، نجفی، سعید و محمدی ترکمانی، حجت. (۱۳۹۹). تحلیل عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی شهری (نمونه موردی: محلات اسلام‌آباد و کارمندان شهر زنجان). مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه‌های انسانی، ۱۱(۱)، ۱۸۵-۱۹۸.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672188.html

مقدمه

پیدایش شهر به عنوان دومین انقلاب عظیم در فرهنگ انسان، پدیده اجتماعی برجسته‌ای است که موجب دگرگونی در روابط متقابل انسان‌ها با یکدیگر شد. به همین منظور آغاز شهرنشینی، نقطه عطفی در تاریخ اجتماعی انسان به حساب می‌آید. در حالی که جمعیت جهان در حال افزایش است، توزیع فضایی شهرها با مهاجرت‌های انبوه جوامع روستایی، به نفع شهرها، روز به روز بطور فزاینده‌ای به عدم تعادل گرایش پیدا می‌کند. این امر نگرانی عمیقی را در سطح جهانی و ملی موجب می‌شود (Nazarian, 2013). مطابق آمارهای موجود، نزدیک به نیمی از مردم جهان، ساکن شهرها می‌باشند و انتظار افزایش آن در دهه‌های آینده نیز وجود دارد. در حالت کلی این موضوع را می‌توان ناشی از تلاش مردم برای ارضای نیازهای خود و وجود امکانات مناسب زندگی شهری در شهرها دانست (Royuela & Surinach, 2004). توسعه شهری به ویژه اتفاقات پس از جنگ جهانی دوم بسیاری از شهرها را با مشکلاتی مانند افزایش سفر با وسایل نقلیه، ناکافی بودن خدمات، کاهش کیفیت هوا، حس تخریب محیط زیست، تبعیض در استفاده از زمین و ... مواجه کرده است. بدیهی است که این مشکلات تأثیر منفی بر کیفیت زندگی بشر دارد (Serag El Din, 2012) Shalaby, Farouh & Elariane, 2012). شکل‌گیری، رشد و گسترش مفهوم کیفیت زندگی طی نیم قرن اخیر آن را به مفهومی کلیدی و مهم در عرصه مباحث جهانی و مسائل انسانی تبدیل کرده است بطوری که امروزه در کنار مفاهیم توسعه پایدار، مفهوم کیفیت زندگی مطرح شده است. این مفهوم یکی از مهمترین ابعاد برای حفظ هر گونه توسعه شهری است.

کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چند بعدی، نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوتی در تحقیقات مختلف به کار برده می‌شود. تمایل به بهبود کیفیت زندگی در یک مکان خاص و یا یک شخص یا گروه خاص برای برنامه‌ریزان پراهمیت است. بهبود کیفیت زندگی در شهرها یک مسئله ساده از آجر و ملات نیست، رضایت انسانی از خدمات مختلف شهری از قبیل حمل و نقل، کیفیت فضاهای عمومی، فرصت‌های تفریحی، الگوهای استفاده از زمین، جمعیت و تراکم ساختمان، سهولت دسترسی به کالاهای اساسی، خدمات و امکانات عمومی و ویژگی‌های اجتماعی مانند حمایت از بهداشت عمومی، ایمنی و امنیت، آموزش و ادغام اجتماعی، ترویج برابری و احترام به تنوع و هویت فرهنگی، افزایش دسترسی‌ها برای افراد معلول، حفاظت آثار تاریخی، ساختمان‌ها و مناطق معنوی، مذهبی و فرهنگی با اهمیت، ترویج تنوع فضایی و ترکیب کاربری‌ها مسکونی و خدماتی در سطح محلی به منظور پاسخگویی به نیازها و انتظارات متنوع همچنین ویژگی‌های زیست محیطی مانند احترام به مناظر محلی و احترام و مراقبت از محیط زیست محلی همراه است (Serag El Din et al, 2012). توجه دانش جغرافیا به کیفیت زندگی و مفاهیم مربوط به آن به اواخر دهه ۱۹۶۰ برمی‌گردد. این به معنای آن نیست که جغرافیای انسانی پیش از آن نسبت به کیفیت زندگی به طور کامل بی‌اعتنا بوده است. بلکه صرفاً منظور آن است که دل مشغولی سنتی جغرافیا به مفاهیمی چون منابع طبیعی، تولید و ویژگی‌های جمعیتی بر هر گونه توجه به مصرف در مفهوم وسیع کلمه مسلط بوده است. دیوید اسمیت^۱ اولین جغرافیادانی بود که درباره کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی در جغرافیا صحبت کرد. این جغرافیادان برای بررسی کیفیت زندگی، رفاه و عدالت اجتماعی از شاخص‌های اجتماعی ذهنی و مقایسه عینی استفاده می‌کند (Jajarmi & kalkateh, 2006). بنابراین سوال اساسی تحقیق حاضر این است که عوامل موثر بر کیفیت زندگی در محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان چیست؟ و کدام شاخص در بهبود کیفیت زندگی ساکنین محلات تأثیر چشمگیری دارد؟ هدف کلی از ارائه این تحقیق ارزیابی عوامل موثر بر کیفیت زندگی در محلات شهری (مطالعه موردی: محلات اسلام آباد و کارمندان شهر زنجان) است که در راستای ارزیابی چنین هدف، شناسایی اولویت‌های شاخص‌های کیفیت زندگی و مطالعه ویژگی‌های اجتماعی - فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی محلات مورد قرار گرفته است.

تاریخچه پیدایش مفهوم کیفیت زندگی^۲ به دوران ارسطو در سال ۳۸۵ قبل از میلاد مسیح باز می‌گردد. در آن دوران ارسطو " زندگی خوب " یا "خوب انجام دادن کارها" را به معنی شاد بودن در نظر گرفته است (Nejat, 2008). این مفهوم ابتدا به حوزه‌های بهداشتی و بیماری‌های روانی محدود می‌شد. اما در طی دو دهه گذشته، از زمینه‌های بهداشتی، زیست محیطی و روانشناختی صرف به مفهومی چند بعدی ارتقا یافته است (Anbari, 2010). به کارگیری این مفهوم در گذشته تنها براساس شاخص درآمد

1. David Smith
2. Quality of life

سرانه، در واقع واکنشی است علیه توسعه یک بعدی اقتصادی در سطح ملی و توسعه صرفاً کالبدی در مقیاس شهری و تلاشی در جهت دستیابی به معیارهای جامع تر و چند بعدی در عرصه برنامه‌ریزی است (Mahdizadeh, 2009). به لحاظ آکادمیک، مفهوم کیفیت زندگی به عنوان یک زمینه تحقیقی از اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی مطرح شد. گزارش کمیته ریاست جمهوری آمریکا در راستای تحقق اهداف ملی این کشور و کار تحقیقی (Bauer, 1966) درباره آثار ثانویه برنامه‌های محیط زیست در آمریکا معمولاً به عنوان اولین کارهایی نام برده می‌شوند که پیشگام توجه به بحث کیفیت زندگی بوده‌اند (Khorasgani, 2007).

اولین تلاش‌ها برای ثبت و اندازه‌گیری کیفیت زندگی شهری به طور گسترده‌ای مربوط به مقایسه رفاه در اسکاندیناوی برمی‌گردد. که به طور مبسوط در سال ۱۹۷۲ جهت ارزیابی کیفیت زندگی از شاخص‌هایی مانند درآمد، مسکن، نگرش‌های سیاسی، ارتباطات اجتماعی، علاقه اشخاص، سلامتی، آموزش، رضایت از زندگی استفاده شد. براساس شاخص‌های بالا کیفیت زندگی از منظر روان‌شناسی مردمی در ۳ بخش تعریف می‌شود: مهربانانه، دارا بودن و هستن (Allardt, 1986; Erikson & Uusitalo, 1986; Veenhoven, 2000). سپس محققان بسیاری مجموعه‌های مختلفی از شاخص‌ها را برای ارزیابی کیفیت زندگی با توجه به ملاحظات بالا پیشنهاد، تعدیل و بسط دادند (Cummins, 1996; Diener & Lucas, 2000; Dalkey, 2002; Verlet & Devos, 2009). سازمان بهداشت جهانی^۱ اذعان به افزایش نیاز به انتشار معیارهای کیفیت زندگی دارد به همین منظور در یک طرح آزمایشی، ۱۵ مرکز پژوهش جهانی تاسیس کرد که منجر به تعریف ۶ دامنه اصلی و ۲۶ اصطلاحی که کیفیت زندگی یک شخص تعیین می‌کند شد. این اصطلاحات در سازمان بهداشت جهانی کیفیت زندگی^۲ در ۱۰۰ معیار خلاصه شده که یک ابزاری برای اندازه‌گیری کیفیت زندگی اشخاص، از منظر علوم بهداشتی تلقی می‌شود (Eva, Alex & Yannis, 2011).

در پایان پیمایش دوم کیفیت زندگی شهرهای اروپایی که برای ارزیابی رفاه ذهنی در تمام کشورهای اتحادیه اروپا انجام گرفت که نهایتاً منجر به تاسیس موسسه اروپایی برای بهبود شرایط زندگی و کار شد. بررسی و ارزیابی کیفیت زندگی در شهرهای اروپایی از طریق رضایت‌مندی با مقیاس زندگی صورت گرفت. در این پیمایش میدانی علاوه بر ارزیابی رضایت شهروندان از زندگی (و سایر موارد مرتبط مانند شادی‌ها، خوش‌بینی به آینده یارفاه عاطفی) همچنین ثبت تنوع افراد، داده‌های اجتماعی و مالی که وضعیت آن‌ها را توصیف می‌کند. مورد مطالعه قرار گرفت. در این شیوه این جنبه‌های مختلف زندگی روزانه و اجتماعی افراد رفاه کلی زندگی افراد را نمایان می‌کند.

جدول ۱. گزیده‌ای از پژوهش‌های داخلی و خارجی در مورد کیفیت زندگی

محقق	منطقه مورد مطالعه	هدف	عنوان / نتیجه
Fathaliyan & Partovi, 2011	اسلامشهر	تبیین کیفیت زندگی شهری و بررسی آن در سکونتگاه‌هایی با بافت خودرو و برنامه‌ریزی شده با مورد مطالعاتی قائمیه به عنوان محله خودرو در اسلامشهر و واوان به عنوان محله برنامه‌ریزی شده	مطالعه تطبیقی کیفیت زندگی در بافت‌های خودرو و برنامه ریزی شده اسلامشهر (مورد پژوهشی قائمیه و واوان). نتیجه: کیفیت زندگی مطلوب‌تر برای بافت برنامه‌ریزی شده در مقابل با سکونتگاه‌های خودرو بوده است. که این برتری در زمینه‌هایی چون آمد و شد، امکانات و تسهیلات، تفریح و فراغت نمود بیشتری دارد
Galibaf et al, 2011	تهران	بررسی شاخص‌های مرتبط با کیفیت زندگی از دید شهروندان محله یافت آباد شهر تهران	کیفیت زندگی شهری (مطالعه موردی: محله یافت‌آباد). نتیجه: عدم مطلوبیت وضعیت کیفیت زندگی در زمینه‌های محیطی، اقتصادی و اجتماعی از دید جامعه نمونه در منطقه مورد مطالعه که تنها وضعیت حمل‌ونقل و ارتباطات در حد متوسطی ارزیابی شده است.
Gholami, 2011	زنجان	بررسی ابعاد، مفاهیم و سنجش شاخص‌های کالبدی فرمال اجتماعی کیفیت زندگی شهری و تأثیرات مختلف آن‌ها در سطح محله‌ای و مقایسه تطبیقی محلات حسینیه، کوی فاطمیه و کوی قائم	سنجش تطبیقی شاخص‌های کالبدی فرمال اجتماعی کیفیت زندگی در محلات شهر زنجان (نمونه موردی، محلات، کوی فاطمیه (اسکان غیررسمی)، محله حسینیه (بافت فرسوده) و کوی قائم (بافت جدید))
Shamaei et al, 2012	بابلسر	بررسی نابرابری‌های شاخص‌های کیفیت زندگی و دستیابی به درجه و اختلاف کیفیت زندگی در سطح محلات شهر	تحلیل نابرابری شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح محلات شهر بابلسر/ نتایج به دست آمده حاکی از اینکه نابرابری‌ها در متغیرها به خصوص شاخص دسترسی در بین محلات شهر بابلسر است.

1. WHO
2. WHOQOL

Mousavi et al, 2012	سردشت	ارزیابی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت	ارزیابی توزیع فضایی کیفیت زندگی در محلات شهر سردشت/ نتایج حاصل نشاندهنده تأثیر بیشتر متغیرهای کلیدی با میزان ۲/۳۱۳ در بالا رفتن میزان کیفیت زندگی در سطح محلات شهر سردشت است.
Ahadnejad and Najafi, 2014	زنجان	بررسی عملکرد مدیریت شهری و کیفیت زندگی محلات اسکان غیر رسمی (اسلام‌آباد و ترانس) و برنامه ریزی شده	مدیریت شهری و کیفیت زندگی محلات اسکان غیررسمی و برنامه‌ریزی شده (نمونه موردی: محلات (اسلام آباد، ترانس) و کارمندان شهر زنجان/ نتیجه پژوهش بررسی و مقایسه تراکم‌های جمعیتی، ابعاد قطعات مسکونی، سرانه‌ها با استانداردها در این محلات نشانگر سطح متفاوت کیفیت زندگی است.
SALAU, 1985	نیجریه	بررسی ارتباط میان سطح کیفیت زندگی با مقیاس اندازه شهرها	کیفیت زندگی و اندازه شهر: نمونه موردی نیجریه/ نتیجه پژوهش حاکی از ارتباط میان سطح زندگی با اندازه شهری که شهرهای بزرگتر از کیفیت زندگی بیشتری نسبت به شهرهای میانه و کوچک برخوردارند.
Li & Weng, 2007	ایندیانایلیس ایالات متحده آمریکا	ارزیابی کیفیت زندگی با تلفیق داده های سرشماری و سنجش از راه دور	اندازه‌گیری کیفیت زندگی در شهر ایندیاناپولیس با تلفیق داده‌های سرشماری و سنجش از راه دور/ نتایج حاکی از ارتباط معنادار میان متغیرهای اجتماعی- اقتصادی با متغیرهای محیطی است.

مطالعات تجربی متعددی از حوزه‌های مختلف یا جنبه‌های اندازه‌گیری کیفیت زندگی شهری وجود دارد. برای مثال Foo, 2000 در مطالعات خود شاخص‌هایی مانند رضایت مندی از زندگی خانوادگی، آموزش، ثروت، سلامتی که بیشتر با تحولات جمعیتی و اجتماعی- اقتصادی افراد سنجیده می‌شود، Lee, 2008 متغیرهایی مانند مسکن، محیط ساخته شده، ایمنی، شرایط بهداشتی، کیفیت خدمات عمومی، روابط اجتماعی و درآمد خانوار، Das, 2008 شاخص‌هایی مانند رضایت افراد از زندگی، مسکن، هزینه‌های زندگی، ترافیک و همین‌طور Tesfazghi, 2010 شاخص‌هایی مانند مسکن، امنیت، بهداشت، کیفیت خدمات عمومی، دسترسی به خدمات عمومی، ارتباطات اجتماعی و درآمد خانوار برای سنجش و تحلیل تفاوت‌های فضایی کیفیت زندگی شهری استفاده می‌کنند. همچنین Pearl, 2011 شاخص‌هایی مانند امنیت در معابر، دسترسی به مراکز تفریحی، سطح آموزش، کیفیت مسکن و فضای پارکینگ در تحقیقات خود استفاده کرده‌اند (Teklay, 2012). جدول (۲) خلاصه‌ای از فاکتورهای کیفیت زندگی در سطح افراد که در این شیوه برجسته هستند را نشان می‌دهد (Alex & Yanis, 2011).

جدول ۲. ابعاد و جنبه‌های مختلف کیفیت زندگی بکاررفته توسط محققان مختلف

محقق	ابعاد و جنبه‌ها
مطالعه رفاه شهروندان در اسکاندیناوی (۱۹۷۳)	درآمد، مسکن، نگرش‌های سیاسی، ارتباطات اجتماعی، علاقه اشخاص، سلامتی، آموزش، رضایت از زندگی
Boyer, 1981	آب و هوا، مسکن، سلامت و محیط، جرم، حمل و نقل، آموزش، هنرها، سرگرمی، اقتصاد
Ruffan, 1993	ایمنی عبور، هزینه غذا، فضای زندگی، استانداردهای مسکن، ارتباطات، آموزش، سلامت عمومی، صلح و آموزش، جریان ترافیک، تمیزی هوا
UNDP, 1994	پیش‌بینی زندگی، نسبت بی‌سواد بزرگسالان، میانگین قدرت خرید
Protassenko, 1997	درآمد ماهیانه برای هر شخص، توزیع درآمد، هزینه ماهیانه مواد غذایی
Foo, 2000	رضایت مندی از زندگی خانوادگی، آموزش، ثروت، سلامتی که بیشتر با تحولات جمعیتی و اجتماعی- اقتصادی افراد سنجیده می‌شود.
Pacionne, 2003	مسکن (بد مسکنی)، اقتصاد و کار (بیکاری)، کمبود مدرسه، جرم و جنایت، کمبود تسهیلات گذران اوقات فراغت، کمبود مکان بازی بچه‌ها، اجتماعی (روابط غیردوستانه)، روابط سیاسی نامناسب
Santos and Martin, 2006	شرایط زیست محیطی (فضای سبز، آب و هوا، سرو صدا، کیفیت هوا، کیفیت آب) شرایط فیزیکی (تسهیلات فرهنگی، ورزشی، آموزشی و تسهیلات بهداشتی) شرایط اجتماعی (جمعیت، آموزش، مشارکت، بهداشت و سلامت، ایمنی، مسائل اجتماعی) شرایط اقتصادی (هزینه و درآمد، بازار کار، بازار مسکن)
McCrea et al, 2007	۱ رضایت از همسایگان، ۲ رضایت از دسترسی به سوپر مارکت، ۳ رضایت از دسترسی به تسهیلات ورزشی، ۴ رضایت از دسترسی به بیمارستان، ۵ آلودگی هوا، ۶ آلودگی صوتی، ۷ ترافیک، ۸ هزینه‌های مسکن، ۹ فاصله از مدرسه، ۱۰ فاصله از مراکز خرید، ۱۱ تراکم افراد
Kumar, 2009	فیزیکی (کیفیت آسفالت، آلودگی هوا، آلودگی صوتی، کیفیت مسکن، پارکینگ، کیفیت ترافیک) اجتماعی (ایمنی در خانه، خیابان، حمل و نقل عمومی، پارک‌ها)، تسهیلات مراقبت بهداشتی، (قابلیت دسترسی به خدمات (پارک‌ها، اداره پست، مدرسه، حمل و نقل عمومی)، و مشارکت محلی (تعامل با همسایگان، مشارکت در امور محله، ارتباط با نهادهای مرتبط و مشارکت در امور شهر) اقتصادی (هزینه‌ها، اجاره مسکن، هزینه مسافرت (حمل‌ونقل عمومی/شخصی)، درآمد و منبع درآمدی، کیفیت مسکن (ساخت)، فرصت‌های شغلی)
Tesfazghi, 2010	مسکن، امنیت، بهداشت، کیفیت خدمات عمومی، دسترسی به خدمات عمومی، ارتباطات اجتماعی و درآمد خانوار
Fathaliyan & Partovi, 2011	مسکن، محله، آمد و شد، امکانات و تسهیلات، تفریح و فراغت، امنیت، فرصت‌ها و تهدیدهای اقتصادی، بهداشت محیط زیست، روابط همسایگی، حس تعلق و مدیریت و حکمروایی شهری
Pearl, 2011	امنیت در معابر، دسترسی به مراکز تفریحی، سطح آموزش، کیفیت مسکن و فضای پارکینگ
Teklay, 2012	مسکن، دسترسی به خدمات عمومی (دسترسی به تسهیلات آموزشی، بهداشتی، و حمل و نقل عمومی)، فضای سبز (دسترسی به پارک عمومی) و درآمد خانوار

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع هدف کاربردی و براساس ماهیت توصیفی و تحلیلی است بدین منظور ابتدا از طریق مطالعه کتابخانه‌ای (کتب، اسناد، پایان نامه، تصاویر ماهواره‌ای و اینترنت) اقدام به جمع‌آوری نظریات، تئوری‌ها و مستندات پرداخته و سپس به مشاهده و برداشت اطلاعات مورد نیاز در پژوهش و استفاده از پرسش‌نامه اقدام شده است. برای دریافت پاسخ‌های بهتر و مراجعه دوباره به نمونه آماری در این پژوهش پرسش‌نامه از نوع خانواری است. براساس سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ شهر زنجان تعداد ۳۸۲۰ خانوار در شهرک کارمندان به عنوان محله برنامه‌ریزی شده و تعداد ۸۷۳۷ خانوار در شهرک اسلام آباد به عنوان محله اسکان غیررسمی حاصل شده است. براساس نمونه‌گیری مدل کوکران مقدار ۲۸۸ نمونه برای محلات برآورد می‌شود. در نهایت جهت آزمون از مدل‌های تصمیم‌گیری تاپسیس و تحلیل سلسله مراتبی، آزمون‌های تی مستقل و تحلیل مسیر جهت تحلیل تاثیر چشمگیر شاخص‌ها بر کیفیت زندگی در محلات مورد مطالعه استفاده شده است.

جدول ۳. معیارها و زیرمعیارهای تحقیق

معیارهای اصلی	زیرمعیارها
شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	تعداد جمعیت خانوار، میزان روابط همسایگی، حضور در اجتماعات مختلف (مسجد، هیئت‌های مذهبی و)، امنیت محله، حس تعلق، میزان آگاهی از امورات محله، شهر و کشور، مشارکت در امور محله، نحوه‌ی گذران اوقات فراغت
شاخص اقتصادی	درآمد ماهیانه خانوار
شاخص‌های کالبدی	تعداد اتاق در واحد مسکونی، ابعاد قطعات مسکونی، تعداد اتاق مسکن، کیفیت بنا، مصالح نما، تعداد خانوار در مسکن، تسهیلات مسکن، امنیت تردد، مالکیت مسکن، وضعیت کوچه و خیابان، وضعیت دفع زباله، امکانات اوقات فراغت، خدمات عمومی (خدمات حمل و نقل عمومی، آموزشی، بهداشتی و درمانی و...)
شاخص‌های زیست محیطی	صداهای آزار دهنده (آلودگی صوتی)، فعالیتهای آلوده کننده

مدل تاپسیس

واژه TOPSIS مخفف Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution به معنی روش‌های ترجیح براساس مشابهت به راه حل ایده‌آل است. این مدل توسط هوانگ و یون در سال ۱۹۸۱ پیشنهاد شد. در این روش m گزینه بوسیله n شاخص ارزیابی می‌شود. منطق اصولی این مدل راه‌حل ایده‌آل (مثبت) و راه‌حل ایده‌آل منفی را تعریف می‌کند. راه حل ایده‌آل (مثبت) راه حلی است که معیار سود را افزایش و معیار هزینه را کاهش می‌دهد. گزینه بهینه، گزینه‌ای است که کمترین فاصله از راه حل ایده‌آل و در عین حال دورترین فاصله از راه حل ایده‌آل منفی دارد. به عبارتی در رتبه‌بندی گزینه‌ها به روش TOPSIS گزینه‌هایی که بیشترین تشابه را با راه‌حل ایده‌آل داشته باشند، رتبه بالاتری کسب می‌کنند. فضای هدف بین دو معیار به عنوان نمونه در شکل نشان داده شده است. در اینجا $+A$ و $-A$ به ترتیب، راه حل ایده‌آل و راه حل ایده‌آل منفی است. گزینه $1A$ به نسبت گزینه $2A$ فاصله کمتری تا راه حل ایده‌آل و فاصله بیشتری را تا راه حل ایده‌آل منفی دارد.

الگوریتم تکنیک تاپسیس

- تشکیل ماتریس تصمیم:

در تکنیک تاپسیس با استفاده از n معیار به ارزیابی m گزینه پرداخته می‌شود. بنابراین به هر گزینه براساس هر معیار امتیازی داده می‌شود. این امتیازات می‌تواند براساس مقادیر کمی و واقعی باشد یا اینکه کیفی و نظری باشد. در هر صورت باید یک ماتریس تصمیم $m \times n$ در تشکیل شود

- نرمال کردن ماتریس تصمیم:

مانند سایر روش‌های تصمیم‌گیری چندمعیاره ماتریس تصمیم باید نرمال شود. (بگویید چرا؟) برای نرمال سازی مقادیر از روش برداری استفاده می‌شود. روش برداری برخلاف روش ساده نرمال سازی خطی به صورت زیر انجام می‌شود:

$$n_{ij} = \frac{X_{ij}}{\sqrt{\sum_1^m X_{ij}^2}}$$

(۱)

- تشکیل ماتریس تصمیم نرمال موزون:

گام بعدی تشکیل ماتریس نرمال موزون براساس وزن معیارها است. بنابراین باید از پیش اوزان معیارها با استفاده از تکنیکی مانند AHP یا انتروپی شانون محاسبه شده باشد. موزون کردن بسیار ساده است و وزن هر معیار در مقادیر مربوط به آن معیار ضرب می‌شود.

- محاسبه ایده‌آل‌های مثبت و منفی:

محاسبه Positive ideal point, PIS و Negative ideal point, NIS گام بعدی است. در این گام برای هر شاخص یک ایده‌آل مثبت (+A) و یک ایده‌آل منفی محاسبه می‌شود. برای معیارهایی که بار مثبت دارند ایده‌آل مثبت بزرگترین مقدار آن معیار است. برای معیارهایی که بار مثبت دارند ایده‌آل منفی کوچکترین مقدار آن معیار است. برای معیارهایی که بار منفی دارند ایده‌آل مثبت کوچکترین مقدار آن معیار است. برای معیارهایی که بار منفی دارند ایده‌آل منفی بزرگترین مقدار آن معیار است.

- فاصله از ایده‌آل‌های مثبت و منفی و محاسبه راه‌حل ایده‌آل:

در این گام میزان نزدیکی نسبی هر گزینه به راه‌حل ایده‌آل حساب می‌شود. فاصله اقلیدسی هر گزینه از ایده‌آل مثبت و منفی با فرمول زیر محاسبه خواهد شد.

گام نهائی محاسبه راه‌حل ایده‌آل است. در این گام میزان نزدیکی نسبی هر گزینه به راه‌حل ایده‌آل حساب می‌شود. برای اینکار از فرمول زیر سود می‌بریم:

$$d_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^+)^2}$$

(۲)

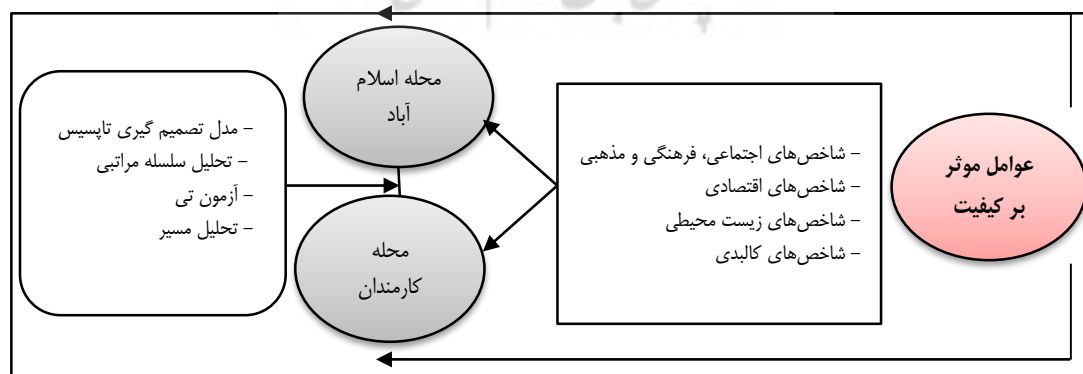
$$d_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (V_{ij} - V_j^-)^2}$$

(۳)

$$CL_i^* = \frac{d_i^-}{d_i^- + d_i^+}$$

(۴)

مقدار CL بین صفر و یک است. هرچه این مقدار به یک نزدیکتر باشد راه‌کار به جواب ایده‌آل نزدیکتر است و راه‌کار بهتری می‌باشد (Habibi et al, 2014).

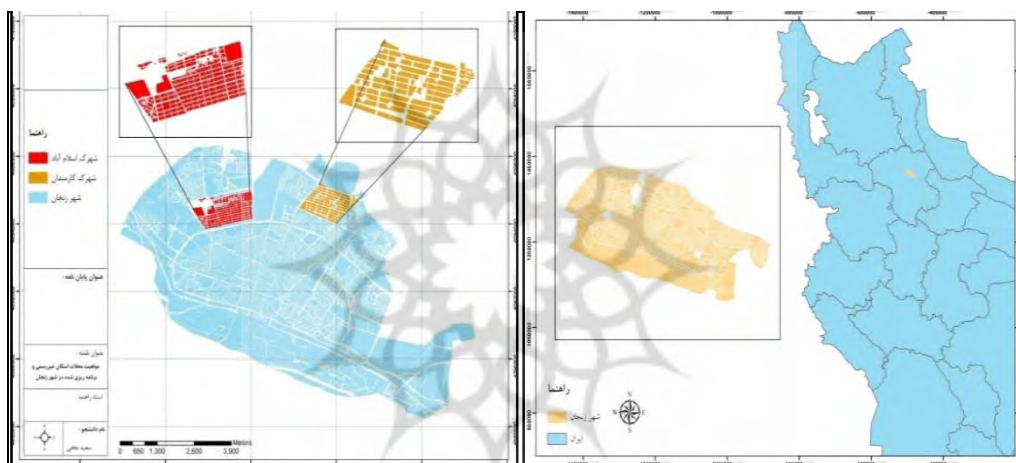
شکل ۱. مدل مفومی پژوهش

قلمرو جغرافیایی پژوهش

شهر زنجان با ۳۸۶۸۵۱ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ به عنوان اولین و بزرگترین نقطه شهری استان، یکی از شهرهای میانه اندام کشور محسوب می‌شود. محله اسلام آباد با ۹۳ هکتار وسعت ۳۵۸۲۰ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ به عنوان یکی از محلات پرتراکم شهر زنجان در منطقه یک شهرداری (محروم ترین منطقه شهر) واقع شده است. این محله نیز به عنوان یکی از محلات فرودست این شهر که از نظر مدیریت شهری سکونتگاه غیررسمی خوانده می‌شود در شمال غربی شهر واقع شده است. محله کارمندان یک محله برنامه‌ریزی شده در مدیریت شهری زنجان در شمال شرق این شهر با ۸۳ هکتار وسعت و ۱۳۳۶۸ نفر جمعیت در سرشماری ۱۳۹۰ در منطقه یک واقع شده است (data blocks of Zanjan City, 2011).

جدول ۴. خصوصیات جمعیتی محلات اسلام آباد و کارمندان و شهر زنجان

شاخص	جمعیت (نفر)	مساحت (هکتار)	بعد خانوار	تعداد خانوار	تراکم ناخالص (هکتار)
شهر زنجان	۳۸۶۸۵۱	۶۲۷۲	۳/۵	۱۱۱۳۹۲	۶۵
محله اسلام آباد	۳۵۸۲۰	۹۳,۵	۴/۱	۸۷۳۷	۴۲۲
محله کارمندان	۱۳۳۶۸	۸۳	۳/۵	۳۸۲۰	۱۲۴

شکل ۲. موقعیت محلات در کشور و شهر

یافته‌ها و بحث

سنجش معیارهای کیفیت زندگی شهری براساس مدل تصمیم‌گیری تاپسیس

برای تحلیل معیارهای کیفیت زندگی از مدل TOPSIS استفاده شده است. بعد از استخراج نتایج، معیارها در ۵ طیف کیفیت عالی تا کیفیت پایین تقسیم بندی شده‌اند. در این مدل هر چقدر مقدار ارزش به سمت ۱ گرایش پیدا کند دارای وضعیت مطلوب و هر چقدر به سمت صفر، دارای وضعیت نامطلوب خواهد بود. نتایج از بررسی معیارها در محله اسلام آباد نشان داد که در هیچ کدام یک از شاخص‌ها کیفیت بسیار خوب و عالی حاصل نشده و بیش از ۷۰ درصد شاخص‌ها در کیفیت متوسط و پایین حاصل شده‌اند. در این میان شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی با ۲۶/۳۳ درصد بیشترین و شاخص‌های اقتصادی و کالبدی به ترتیب با ۱۴/۱۶ و ۱۵/۲۳ درصد کمترین مقدار را بخود اختصاص داده‌اند. در حالی که تمام شاخص‌های کیفیت زندگی در محله کارمندان در وضعیت مطلوبی قرار دارند، به عبارتی بیش از ۵۰ درصد شاخص‌ها در محله در کیفیت بسیار خوب و عالی قرار دارد و طبقه کیفیت پایین صفر حاصل شده است و نیز اختلاف چشمگیری بین شاخص‌ها وجود ندارد. در این میان شاخص اقتصادی با ۲۹/۴۶ درصد کیفیت عالی بیشترین و زیست محیطی با نمره ۲۰/۹۳ کمترین درصد را به خود اختصاص داده‌اند. جدول (۴) تحلیل شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی در محلات اسلام آباد و کارمندان را با استفاده از مدل TOPSIS و AHP نمایش می‌دهد.

جدول ۵. تحلیل شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی محلات اسلام‌آباد و کارمندان با استفاده از مدل AHP و TOPSIS

نام محله	شاخص‌های اصلی	کیفیت عالی	کیفیت بسیار خوب	کیفیت خوب	کیفیت متوسط	کیفیت پایین	مجموع	وزن‌ها
اسلام آباد	اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	۰	۰	۲۶/۳۳	۶۹/۰۷	۴/۶۰	۱۰۰	۰/۳۷
	کالبدی	۰	۰	۱۵/۲۳	۷۴/۹۱	۹/۸۶	۱۰۰	۰/۴۸
	اقتصادی	۰	۰	۱۴/۱۶	۷۴/۱۵	۱۱/۶۹	۱۰۰	۰/۱۶
	زیست محیطی	۰	۰	۲۳/۶۷	۷۰/۲۲	۶/۱۱	۱۰۰	۰/۰۹
مجموع								۱
کارمندان	شاخص اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	۲۴/۶۱	۴۰/۰۶	۳۱/۰۵	۴/۲۸	۰	۱۰۰	۰/۳۷
	شاخص‌های کالبدی	۲۵/۴۵	۳۸/۱۵	۳۱/۱۲	۵/۲۷	۰	۱۰۰	۰/۴۸
	شاخص‌های اقتصادی	۲۹/۴۶	۴۱/۳۵	۲۵/۶۸	۳/۵۱	۰	۱۰۰	۰/۱۶
	شاخص‌های زیست محیطی	۲۰/۹۳	۳۸/۰۳	۳۶/۷۷	۴/۲۷	۰	۱۰۰	۰/۰۹
مجموع								۱

سنجش عوامل مختلف اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی بر کیفیت زندگی شهری براساس آزمون‌های آماری

برای سنجش تاثیر عوامل مختلف بر کیفیت زندگی شهری از ۴ شاخص اصلی اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، اقتصادی و زیست محیطی و ۲۴ معرف با استفاده از آزمون تی دو گروهی استفاده شد. نتایج آزمون تی تست شامل دو جدول می‌باشند. جدول (۶)، جدولی توصیفی است که در آن میانگین شاخص‌ها نشان داده شده است. مجموع کل آزمودنی‌ها در ۲۸۸ نمونه می‌باشد. در محله کارمندان میانگین شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی ۳/۰۲، کالبدی ۳/۴۱، اقتصادی ۲/۵۵ و زیست محیطی ۳/۰۲ در حالی که در محله اسلام آباد میانگین شاخص‌ها به ترتیب شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی ۳/۲۲، کالبدی ۲/۴۳، اقتصادی ۱/۸۶ و زیست محیطی ۳/۳۸ حاصل شده است. اما میانگین کل شاخص‌ها برای محله کارمندان ۲/۹۸ و محله اسلام آباد ۲/۸۱ بدست آمده است.

جدول ۶. تعداد فراوانی، میانگین و انحراف معیار عوامل اصلی تحقیق

عوامل اصلی	محلات	تعداد فراوانی	میانگین	انحراف معیار
اجتماعی، فرهنگی و مذهبی	کارمندان	۱۴۳	۳/۰۲	۰/۶۳۲۰۱
	اسلام آباد	۱۴۵	۳/۲۲	۰/۶۰۸۴۸
کالبدی	کارمندان	۱۴۳	۳/۴۱	۰/۵۲۷۰۵
	اسلام آباد	۱۴۵	۲/۴۳	۰/۶۲۲۰۵
اقتصادی	کارمندان	۱۴۳	۲/۵۵	۰/۸۲۷۵۴
	اسلام آباد	۱۴۵	۱/۸۶	۰/۸۵۴۸۹
زیست محیطی	کارمندان	۱۴۳	۳/۰۲	۱/۱۳۶۵۸
	اسلام آباد	۱۴۵	۳/۲۸	۱/۰۴۵۴۰
کیفیت زندگی کل با در مجموع تمام عوامل	کارمندان	۱۴۳	۲/۸۳	۰/۴۶۰۹۸
	اسلام آباد	۱۴۵	۲/۸۱	۰/۳۱۵۹۳

جدول (۷) که مربوط به نتایج استنباطی آزمون تی دو گروهی می‌باشد که در آن به بررسی تفاوت میان میانگین‌ها پرداخته شده است. در این آزمون یکبار با فرض برابری واریانس‌ها و یکبار هم بدون فرض برابری واریانس‌ها محاسبه شده است. از نتیجه این آزمون این طور برداشت می‌شود که واریانس حاصل برای تمام شاخص‌ها در محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان متفاوت است. مقدار T، ۴/۸۹ بوده که با درجه آزادی ۲۸۶ و سطح معناداری کمتر از ۵ درصد و با ضریب اطمینان ۹۹ درصد می‌توان نتیجه گیری کرد که تفاوت معناداری در ابعاد اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان وجود دارد.

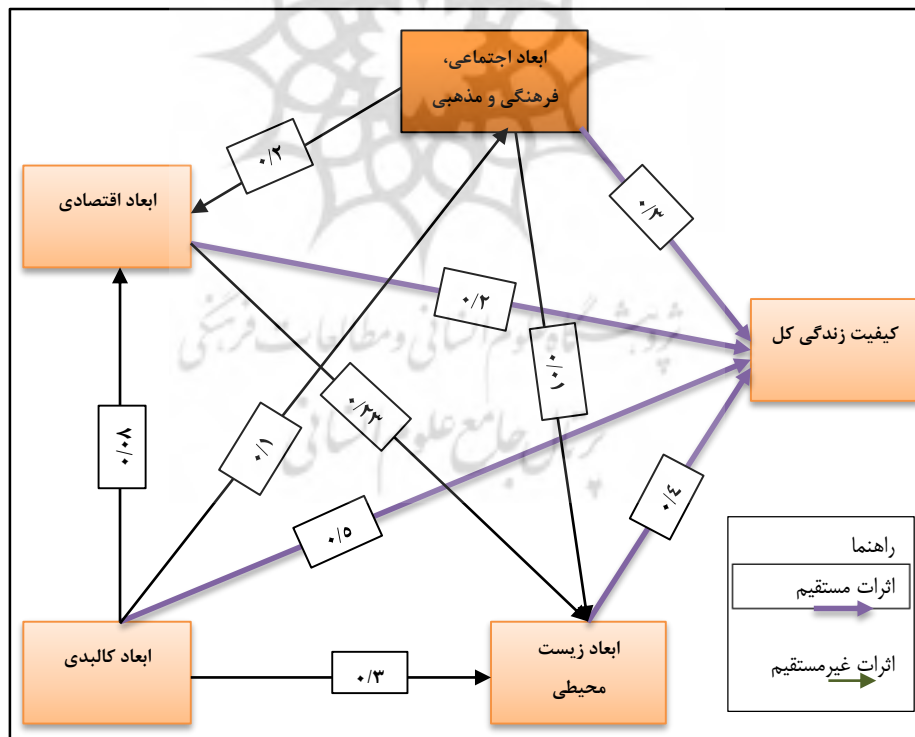

جدول ۷. آزمون کیفیت زندگی کل با مجموع تمام عوامل براساس آزمون تی مستقل

فاصله اطمینان		خطای انحراف استاندارد		تفاوت میانگین	سطح معناداری	df	t	Sig	F	شرح
بیشترین	کمترین									
-/۱۱۸۶۴	-/۰۶۴۴۶	-/۰۴۶۵۱	-/۰۲۷۰۹	**۰/۵۶۱	۲۸۶	-/۵۸۲	۰/۰۲۸	۴/۸۹۶	فرض واریانس برابر	کیفیت زندگی کل با مجموع تمام عوامل
-/۱۱۸۹۲	-/۰۶۴۷۵	-/۰۴۶۶۳	-/۰۲۷۰۹	**۰/۵۶۲	۲۵۰/۹۲۸	-/۵۸۱			فرض واریانس نابرابر	

تاثیر شاخص‌ها در بهبود کیفیت زندگی شهروندان

برای سنجش تاثیر چشمگیری شاخص‌ها از آزمون تحلیل مسیر استفاده شد. در ابتدا تاثیرات مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌ها نسبت به کیفیت زندگی کل (اثر مستقیم) و سپس شاخص‌ها نسبت به یکدیگر (اثر غیرمستقیم) با توجه به مقدار حاصل شده مورد بررسی قرار می‌گیرند. ابتدا در بررسی شاخص‌ها نسبت به کیفیت زندگی شاخص کالبدی با ۰/۵۸۴، شاخص اجتماعی، فرهنگی و مذهبی با ۰/۳۹۰، شاخص اقتصادی با ۰/۲۸۶ و شاخص زیست محیطی با ۰/۴۵۱ بر کیفیت زندگی کل تاثیر دارند. در مرحله بعد در بررسی اثر غیرمستقیم شاخص‌ها نسبت به یکدیگر و در نهایت بر کیفیت زندگی کل شاخص کالبدی با ۰/۳۲۹، شاخص اجتماعی، فرهنگی و مذهبی با ۰/۰۹۶، شاخص اقتصادی با ۰/۰۶۸ و شاخص زیست محیطی با صفر تاثیر غیرمستقیم بر کیفیت زندگی کل دارند. با در نظر گرفتن مجموع اثر مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌ها بر کیفیت زندگی کل به ترتیب شاخص کالبدی با ۰/۹۱۳، شاخص اجتماعی با ۰/۵۸۶، شاخص زیست محیطی با ۰/۴۵۱ و شاخص اقتصادی با ۰/۳۴۵ بیشترین تا کمترین تاثیر را در کیفیت زندگی کل در محلات مورد مطالعه دارند. در این میان تاثیر شاخص کالبدی نیز چشمگیر است.

شکل ۳. ارتباط ابعاد اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی با یکدیگر و کیفیت زندگی کل

جدول ۸. اثرات مستقیم و غیرمستقیم ابعاد اصلی و رتبه بندی تاثیر آن‌ها

رتبه	اثر کل	اثر غیرمستقیم	اثر مستقیم	ابعاد اصلی
۲	۰/۴۸۶	۰/۰۹۶	۰/۳۹۰	اجتماعی، فرهنگی و مذهبی
۴	۰/۳۴۵	۰/۰۶۸	۰/۲۸۶	اقتصادی
۱	۰/۹۱۳	۰/۳۲۹	۰/۵۸۴	کالبدی
۳	۰/۴۵۱	-	۰/۴۵۱	زیست محیطی

نتیجه گیری

آغاز شهرنشینی، نقطه عطفی در تاریخ اجتماعی انسان به حساب می‌آید. در حالی که جمعیت جهان در حال افزایش است، توزیع فضایی شهرها با مهاجرت‌های انبوه جوامع روستایی، به نفع شهرها، روز به روز بطور فزاینده‌ای به عدم تعادل گرایش پیدا می‌کند. این امر نگرانی عمیقی را در سطح جهانی و ملی موجب می‌شود. توسعه شهری به ویژه اتفاقات پس از جنگ جهانی دوم بسیاری از شهرها را با مشکلاتی مانند افزایش سفر با وسایل نقلیه، ناکافی بودن خدمات، کاهش کیفیت هوا، حس تخریب محیط زیست، تبعیض در استفاده از زمین و ... مواجه کرده است. بدیهی است که این مشکلات تاثیر منفی بر کیفیت زندگی بشر دارد. مفهوم کیفیت زندگی مطرح شده است. این مفهوم یکی از مهمترین ابعاد برای حفظ هر گونه توسعه شهری است. کیفیت زندگی یک مفهوم پیچیده، چند بعدی، نسبی متأثر از زمان و مکان و ارزش‌های فردی و اجتماعی است که با اهداف متفاوتی در تحقیقات مختلف به کار برده می‌شود. به کارگیری این مفهوم در گذشته تنها براساس شاخص درآمد سرانه، در واقع واکنشی است علیه توسعه یک بعدی اقتصادی در سطح ملی و توسعه صرفاً کالبدی در مقیاس شهری و تلاشی در جهت دستیابی به معیارهای جامع تر و چند بعدی در عرصه برنامه‌ریزی است. هدف از پژوهش حاضر ارزیابی عوامل موثر بر کیفیت زندگی در محلات شهری (مطالعه موردی: محلات اسلام آباد و کارمندان شهر زنجان) است. جهت سنجش این امر از شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی و از مدل تصمیم‌گیری تاپسیس، تحلیل سلسله مراتبی و آزمون‌های آماری تی و تحلیل مسیر استفاده شده است.

نتایج حاصل از رتبه بندی با استفاده از تاپسیس نشان دهنده این است که در محله اسلام آباد بیش از ۷۰ درصد شاخص‌ها در کیفیت متوسط و پایین قرار دارد. بیشترین کیفیت مربوط به شاخص اجتماعی - فرهنگی - مذهبی با مقدار ۲۶/۳۳ درصد و کمترین مقدار متعلق به شاخص اقتصادی با ۱۴/۱۶ درصد می‌باشد. در مقابل تحلیل تاپسیس برای محله کارمندان نشانگر این است که بیش از ۵۰ درصد شاخص‌ها در رتبه بسیار خوب و عالی قرار دارند و هیچ شاخصی در رتبه خیلی پایین قرار نگرفته است. در این محله بالاترین رتبه مربوط به شاخص اقتصادی با ۲۹/۴۶ درصد و پایینترین آن مربوط به شاخص زیست محیطی با ۲۰/۹۳ درصد می‌باشد.

نتایج آزمون تی دوگروهی میانگین کل شاخص‌ها برای محله کارمندان را ۲/۹۸ و محله اسلام آباد ۲/۸۱ برآورد کرده است. همچنین با ضریب اطمینان ۹۹ درصد نشانگر این است که بین شاخص‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی، کالبدی، اقتصادی و زیست محیطی محلات کارمندان و اسلام آباد شهر زنجان تفاوت معناداری وجود دارد.

هم چنین آزمون تحلیل مسیر بیانگر این است که، با در نظر گرفتن مجموع اثر مستقیم و غیرمستقیم شاخص‌ها (اثر کل) بر کیفیت زندگی به ترتیب شاخص کالبدی با ۰/۹۱۳، شاخص اجتماعی با ۰/۵۸۶، شاخص زیست محیطی با ۰/۴۵۱ و شاخص اقتصادی با ۰/۳۴۵ بیشترین تا کمترین تاثیر را در کیفیت زندگی کل در محلات مورد مطالعه دارند. در این میان تاثیر شاخص کالبدی چشمگیر است.

با توجه به نتایج حاصله می‌توان پیشنهادهایی راهبردی و اجرایی زیر را عنوان کرد:

- نتیجه کلی پژوهش نشانگر عدم تعادل و دوگانگی در مقایسه بین دو محله اسلام آباد و کارمندان می‌باشد. این مهم توجه برنامه ریزان و مدیران در راستای تعادل بخشی به محلات را می‌طلبد.
- عمدتاً تخصیص منابع و امکانات بر اساس درآمدهای شهرداری از هر منطقه و محله‌ای صورت می‌گیرد، می‌بایست تخصیص‌ها در راستای کاستن از این عدم تعادل‌ها باشد.

- توجه به شرایط اقتصادی ساکنان محله اسلام آباد در برنامه‌ریزی‌ها، با توجه به وضعیت نامناسب این بعد از کیفیت زندگی در نظرات پاسخگویان.

- بهره‌گیری از پتانسیل فرهنگی - مذهبی و اجتماعی محله اسلام آباد برای ارتقای کیفیت زندگی با توجه به اینکه بنابر نظرات پاسخگویان نقطه قوت محله محسوب می‌شود.

- ارتقای شرایط زیست محیطی محله کارمندان با توجه به پایین بودن نرخ این شاخص از نظر پاسخگویان.

References

- Ahadnejad, M., & Najafi, S. (2014). A comparative Analysis of the Disparities Quality of Life in Urban Areas (Case study: Neighborhoods Karmandan and Islamabad Zanzan City). *Journal of Geography and Planning*, 20(57), 23-47. (In Persian)
- Anbari, M. (2010). The study of changes in quality of life in Iran (1986-2006). *Journal of Local development (rural-urban)*, 2(1), 149-181. (In Persian)
- Costanza, R., Fisher, B., Ali, S., Beer, C., Bond, I., Boumans, R., & Snapp, R. (2007). Quality of life: An approach integrating opportunities, human needs, and subjective well-being. *Ecological Economics*, 61(2-3), 267-276.
- Fathaliyan, M., & Partovi, P. (2011). Comparative study of quality of life in the fabric and planned tissues of Islamshahr (Case Study of Qaemieh and Wavan). *Journal of Comparative Art Studies*, 1(1), 91-108. (In Persian)
- Foo, T. S. (2000). Subjective assessment of urban quality of life in Singapore (1997-1998). *Habitat international*, 24(1), 31-49.
- Galibaf, M., Roustaei, M., Ramazanzadeh, M., & Taheri, M.R. (2011). Evaluation of urban quality of life (case study: Yaft Abad Neighbourhood). *Journal of Geography*, 9(31), 33-53. (In Persian)
- Gholami, S. (2011). *Comparative evaluation of formal social indicators of quality of life in Zanzan's neighborhoods (case studies of Fatemiyeh neighborhoods (informal settlement), Husseinieh neighborhoods (old tissue) and Ghaem neighborhoods (new tissue))*. Thesis submitted for M.A of Urban planning, Islamic Azad University. (In Persian)
- Habibi, A., Izadyar, S., & Sarafrazi, A. (2014). *Fuzzy Multi-criteria Decision Making*. Gilan, Katibeh Gill Publication. (In Persian)
- Higgins, P., & Campanera, J. M. (2011). (Sustainable) quality of life in English city locations. *Cities*, 28(4), 290-299.
- Jajarmi, K., & kalkateh, E. (2006). Measuring the Quality of life indices in city according citizens (Case Study: Gonbad Qabous). *Geography and Development*, 4(8), 5-18. (In Persian)
- Khadem Al-Husseini, A., Mansoorian, H., & Sattari, M. H. (2010). Mental quality of life in urban areas measurement (case study: Noor Abad city of Lorestan State). *Journal of Geography and Environmental Studies*, 1(3), 45-60. (In Persian)
- Khorasgani, A., & Kianpoor, M. (2007). The proposed model for measuring the quality of life: Case study: Isfahan city. *Journal of Social Problems of IRAN*, 1(4), 67-108. (In Persian)
- Kokaby, Pourjafar, M, R., & Taqvae, A. A. (2005). Planning the quality of urban life in urban centers, definitions and indicators. *Journal of Urban Queries*, 3(12), 6-13. (In Persian)
- Mahdizadeh, J. (2006). *Strategic planning of urban development (recent global experiences and its status in Iran)*. (2th Ed). Arman Shahr Publication. (In Persian)
- McCrea, R., Shyy, T.K., & Stimson, R. (2006). What is the strength of the link between objective and subjective indicators of urban quality of life? *Applied Research in Quality of Life*, 1(1), 79-96.
- Mousavi, M, N., & Bagheri Kashkoli, A. (2012). Evaluation of spatial distribution of quality of life in neighborhoods of Sardasht city. *Journal of urban planning*, 3(9), 95-116. (In Persian)
- Nazarian, A. (2010). *Dynamics of Iran's Urban System*. (2th Ed). Mobtakeran Publication. (In Persian)

- Nejat, S. (2008). Quality of Life and its measurement. *Iranian Journal of Epidemiology*, 4(2), 57-62. (In Persian)
- Pacione, M. (2003). Urban environmental quality and human wellbeing-a social geographical perspective. *Landscape and Urban Planning*, 65(1-2), 19-30.
- Pearl, d. C., Cabral, P., & Mateu, J. (2011). Mapping the Quality of life Experience in Alfama: A case study Lisbon, Portugal. In B. Murgante, O. Gervasi, A. Iglesias, D. Taniar and B. Apduhan (Eds). *Computational Science and its Applications*, ICCSA 2011. 269-283: Springer Berlin / Heidelberg.
- Protassenko, T. (1997). Dynamics of the standard of living in St Petersburg during five years of economic reform. *International Journal of Urban and Regional Research*, 21(3), 445-454.
- Royauela V., & Surinach, J. (2004). Constituents of quality of life and urban size. *Social Indicators Research*, 74(3), 549-572.
- Salau, A. (1985). Quality of Life and City Size: An Exploratory Study of Nigeria. *Social Indicators Research*, 18, 193-203.
- Santos, L.D., & Martins.I. (2007). Monitoring Urban Quality of Life: The Porto Experience. *social Indicators Research*, 80(2), 411-425.
- Serag El Din, H., Shalaby, A., Elsayed Farouh, H., & Elariane, S.A. (2012). Principles of urban quality of life for a neighborhood. *Housing and Building National Research Center Journal*, 9(1), 86-92.
- Shamaei,A., Faraji Mollai, A., Azimi, A., & Hatefi, M. (2012). Inequality analysis of quality of life indicators in neighbourhoods of Babolsar city. *Journal of Geography*, 10(33), 253-280. (In Persian)
- Sirgy, M. J., Efraty, D., Siegel, P., & Lee, D. J. (2001). A new measure of quality of work life (QWI) based on need satisfaction and spillover theories. *Social Indicators Research*, 55(3), 241-302.
- Statistical Center of Iran. (2011). *Statistical data blocks of Zanjan City*. (In Persian)
- Teklay, R. (2012). Adaptation and dissonance in quality of Life: Indicators for urban planning and policy making, Enschede, the Netherlands, march.
- Tesfazghi, E. S., Matinez, J. A., & Verplanke, J. (2010). Variability of quality of life at small scales: Addis Ababa, Kirkos Sub-City. *Social Indicators research*, 98, 3-88.
- UNDP Human Development Report. (1994). Oxford University Press, New York.
- Veenhoven, R. (2002). Why social policy needs subjective indicators. *Social Indicators Research*, 58, 33-45.

How to cite this article:

Ahadnejad, M., Najafi, S., & Mohamadi Torkamani, H. (2020). Analysis of factors affecting the urban life quality (Case study: Islamabad and Karmandan Neighborhoods, Zanjan City). *Journal of Studies of Human Settlements Planning*, 15(1), 185-198.

http://jshsp.iaurasht.ac.ir/article_672188.html

Analysis of Factors Affecting the Urban Life Quality (Case study: Islamabad and Karmandan Neighborhoods, Zanjan City)

Mohsen Ahadnejad

Associate Professor, Dep. of Geography and Urban Planning, University of Zanjan, Zanjan, Iran

Saeed Najafi

Ph.D Candidate in Geography and Urban Planning, University of Zanjan, Zanjan, Iran

Hojjat Mohamadi Torkamani*

Ph.D Candidate in Geography and Urban Planning, University of Tabriz, Tabriz, Iran

Received: 02 August 2017

Accepted: 26 September 2018

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The emergence of the city as the second largest revolution in human culture is a prominent social phenomenon that has brought about a change in the interactions of human beings with each other. Therefore, the beginning of urbanization, considered as a turning point in the social history of Human beings. As the world's population is on the rise, urban spatial distribution is increasingly imbalanced by the massive migrations of rural communities in favor of cities. This causes deep concern at the global and national levels. Urban development, especially post-World War II events, has hit many cities with problems such as increased travel with vehicles, inadequate services, reduced air quality, environmental degradation, discrimination in land use, etc. The formation, growth and expansion of the concept of quality of life over the past half century has made it a key and important concept in the field of global issues and human issues, which today, along with the concepts of sustainable development, the concept of quality of life has been raised. This concept is one of the most important dimensions for maintaining any urban development. Quality of life is a complex, multidimensional, relative concept influenced by time and space and individual and social values that are used for different purposes in various research. The desire to improve the quality of life in a particular location or a particular person or group is important for planners. The history of the emergence of the concept of quality of life in the days of Aristotle dates back to 385 BC. At that time, Aristotle considered "good life" or "good doing of things" as being happy. The use of this concept in the past, based on the per capita income indicator, is in fact a reaction, against one-dimensional economic development at the national level and purely urban-scale physical development. And an attempt In order to achieve more comprehensive and multidimensional criteria in planning Arena. Academically, the concept of quality of life was introduced as a research ground since the early 1960s. The report of the US Presidential Committee on the National Goals and the research work of Bauer (1966) on the secondary effects of environmental programs in the United States are commonly referred to as the first things that have been a pioneer in the quality of life debate.

Methodology

Current study is applied and based on its nature is analytical- descriptive. First through library study (Books, documents, dissertations, satellite imagery and the Internet) collected theories and documentation, then, observing and collecting the required information in the research and

---

* Corresponding Author :

Email: hojjat_mohamadi@yahoo.com

using the questionnaire. In order to get better answers and refer back to the statistical sample, this questionnaire is a family type. Based on the Population and Housing Census of Zanjan city 2011, There are 3820 households in the Karmandan Neighborhood as a Planned neighborhood, And 8737 households in Islamabad as an informal settlement neighborhood. Based on Cochran Model Sampling, 288 samples are estimated for neighborhoods. Finally, for the test From Topsis Decision Making Models and analytical hierarchy, Independent T tests and path analysis In order to analyze the significant impact of indicators on quality of life in the studied neighborhoods, has been used. To measure the Effect of Different Factors on Urban Quality used 4 main social, cultural and religious, economic and environmental indexes and 24 indicator using paired sample test.

Results and Discussion

Path analysis was used to measure the significant effect of indexes. At first direct and Indirect Impact of indexes on total Quality of Life, and then the effect of the indexes relative to each other is examined according to the obtained value.

In the study of indexes Relative to Quality of Life, Physical index with 0.584, social, cultural and religious index with 0.390, economic index with 0.286 and environmental index with 0.451 Affect Total quality of life. In the next step, the indirect effect of indexes relative to each other and finally on the total quality of life, physical index with 0.329, the social, cultural and religious index with 0.096, the economic index with 0.068 and the environmental index with zero have an indirect effect on the quality of life. Considering sum of direct and indirect effects of indicators on total quality of life the physical index with 0.913, the social index with 0.586, the environmental index with 0.451 and the economic index with 0.345 have the most to the least effect on the quality of life in the studied neighborhoods. Meanwhile, the effect of the body index is significant.

Conclusion

Finally, it can be said that quality of life in urban environments is a multidimensional concept, and various criteria and indicators should be considered in order to promote it. In the study area In terms of residents, physical index has the greatest impact on quality of life, and other indicators have had less impact. Therefore, it is necessary to pay more attention to other indicators, such as environmentalists, in order to improve the quality of life.

Keywords: Quality life, physical indicator, Islamabad Neighborhood, Karmandan Neighborhood, Zanjan City.